

De Duitse bezetting van Nederland in beeld

Voor veel leerlingen staat de periode van de Duitse bezetting gelijk aan oorlog, geweld, onderdrukking, Jodenvervolging en verzet. Om inzichtelijk te maken dat in de periode 1940-1945 ook sprake was van verandering en continuïteit is er een werkvorm ontwikkeld waarmee leerlingen afbeeldingen gaan indelen in vier verschillende periodes.

Matthijs Wieldraaijer is redacteur van Kleio.

Wat?

Leerlingen gaan in groepjes afbeeldingen uit de periode 1940-1945 in de juiste fase proberen te plaatsen. Afbeeldingen zijn foto's uit de Tweede Wereldoorlog, maar ook propaganda-affiches.

Voor wie?

Deze werkvorm is bruikbaar in zowel de onderbouw als de bovenbouw.

Hoe?

Leerlingen krijgen eerst uitleg van de docent over de vier verschillende fases van de

bezetting van Nederland. Na de uitleg wordt de klas in groepjes van drie of vier leerlingen verdeeld. Elk groepje krijgt 21 afbeeldingen en een antwoordenblad. De leerlingen krijgen de opdracht om elke afbeelding bij een van de vier fases te plaatsen. Hun keuze moeten zij onderbouwen op het antwoordenblad.

Wat levert het op?

Na afloop van de les heeft elk groepje 21 afbeeldingen bij verschillende fases geplaatst en hun keuze gemotiveerd door het antwoordenblad in

te vullen. Daarbij gaat het natuurlijk niet alleen om 'het goede antwoord', maar vooral ook om de argumentatie van de leerlingen. Waarom is een afbeelding in fase drie geplaatst en niet in fase twee?

Waarom?

Veel leerlingen associëren de bezetting van Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog door Duitsland met geweld, repressie, verzet, onderduik en Jodenvervolging. Dat is natuurlijk

'Het beeld van leerlingen over de oorlog doet te weinig recht aan de veranderingen die tijdens de bezetting plaatsvonden'

begrijpelijk. Toch is dat een te eenzijdig beeld. Het doet te weinig recht aan de veranderingen die tijdens de bezetting plaatsvonden. Om deze eenzijdigheid te doorbreken is gebruikgemaakt van de periodisering die Friso Wielenga in zijn boek *Nederland in de twintigste eeuw* aan heeft gebracht. Wielenga onderscheidt vier fases van de Duitse bezetting.

Fase 1 is de periode mei 1940-februari 1941 en gaat over de Duitse inval, de Nederlandse acceptatie van de nederlaag en de reactie van de bevolking.

Manifest aan het Nederlandse volk, 1940. Bron: NIOD.

Affiche uit 1942. 'Uw plaats is nog vrij in de Waffen SS.' Bron: NIOD.

Veel Nederlanders hadden het in het begin van de oorlog nog niet zo slecht en wilden zoveel mogelijk doorgaan met het leven zoals zij dat voor de oorlog geleid hadden. De Duitse bezetters gedroegen zich in deze fase over het algemeen correct en probeerden de Nederlandse bevolking te winnen voor het nazisme. In deze tijd werden ook de eerste anti-Joodse maatregelen ingevoerd, waaronder het ontslag van Joodse ambtenaren. Verder probeerden de Duitsers de Nederlandse economie in te zetten voor hun eigen oorlogseconomie.

Fase 2 is de periode februari 1941-zomer 1943. Deze fase begint met de Februaristaking, de eerste daad van verzet die brede steun kreeg. De Duitse bezetter trad brutaal tegen deze staking op. Toch probeerden ook nu nog de meeste Nederlanders zoveel mogelijk aan hun vertrouwde leven vast te houden. In deze fase merkten de bezetters dat zij er niet in geslaagd waren de Nederlanders voor het nazisme te winnen. Daardoor hoefden zij zich minder aan te trekken van de anti-Duitse sentimenten die leefden onder de bevolking. Het gevolg was dat de Nederlandse economie steeds meer werd ingezet voor de Duitse oorlogsindustrie, met onder andere een verschraving van de voedseltoevoer als gevolg. In deze tijd vonden ook de deportaties plaats. Tussen juli 1942 en september 1943 werd het grootste deel

van de in Nederland wonende Joden naar een van de vernietigingskampen gedeporteerd. Opmerkelijk is dat niet zozeer de Jodenvervolgning, maar de gedwongen tewerkstelling van Nederlandse mannen, de *Arbeitseinsatz*, tot grote onvrede en een versterking van het anti-Duitse sentiment leidde.

Fase 3 loopt van zomer 1943 tot herfst 1944. Het is de tijd dat het aantal onderduikers sterk toenam. Dit had te maken met de vele Nederlanders die zich aan de *Arbeitseinsatz* trachtten te onttrekken. De toename van onderduikers leidde ook tot een toename van het verzet. Zij moesten namelijk aan adressen, valse papieren en bonnen komen. De illegale infrastructuur die werd opgetuigd kwam voor Joden te laat. Zij waren voor het grootste gedeelte al gedeporteerd. Omdat de oorlog voor de Duitsers steeds slechter verliep, ging de Nederlandse bevolking zich in deze periode actiever verzetten. In deze tijd won ook de illegale pers aan betekenis.

Fase 4 is de fase van september 1944 tot mei 1945. In deze periode was een deel van Nederland bevrijd en dus frontgebied. Het deel dat nog niet bevrijd was, kreeg het zwaar te verduren. Het economische leven kwam in deze tijd vrijwel geheel tot stilstand, onder andere

vanwege represailles van de Duitse bezetter. In de herfst en winter van 1944-1945 werd er groot gebrek geleden, met name vanwege het tekort aan voedsel en brandstof. Tijdens de Hongerwinter stierven naar schatting tussen de 18.000 en 20.000 mensen. Pas in april 1945 kon operatie Manna, de voedseldropping van de geallieerden, voor enige verlichting zorgen. Op militair gebied liep de geallieerde operatie Market Garden in september 1944 uit op een fiasco. Pas vanaf maart 1945 werden opnieuw grote delen van Nederland bevrijd. Op 5 mei capituleerden de Duitsers. De officiële ondertekening volgde een dag later.

Opbrengst

Leerlingen vinden het leuk om op deze manier met het onderwerp aan de slag te gaan. Over het algemeen hebben leerlingen vrij veel kennis van de Tweede Wereldoorlog en de Duitse bezetting van Nederland. Dat komt goed van pas bij het interpreteren van de afbeeldingen en het plaatsen ervan in de juiste fase. ■

Het lesmateriaal met daarbij de 21 afbeeldingen, het antwoordenblad en een powerpointpresentatie vindt u op www.vgnkleio.nl.

De toename van het aantal onderduikers zorgt voor een toename in het verzet in Nederland. Zo worden onder andere voedselbonnen vervalst. Foto: Sander van der Molne.